

MODERN ARAP ŐİRİNDE DÜŐUNSEL BOYUT

YRD. DOÇ. DR. NURULLAH YILMAZ*

ÖZ

Günümüz Arap Şiir eleştirmenleri cahiliye dönemi Arap Şiirinin sadece bir ezgi antolojisi değil, aynı zamanda birtakım tarihsel, sosyal bilgi unsuru içerdii hususuna vurgu yapmışlardır. Bu noktadan hareketle, tarihsel seyri itibariyle Arap Şiirinin sırf günübirlik doğaçlama olaylardan kaynaklanmayıp aynı zamanda önemli bir düşünsel boyut içerdiiğini göz önünde bulundurmamız yerinde olacaktır. Bu çalışmada modern Arap Şiirinin düşünce boyutu ele alınmış, günümüz Şiirinin klasik Arap Şiir anlayışından sıyrılıp, siyasal, sosyal ve kültürel alanlarda düşünce üreten konuma gelmesi, küresel anlamda özgün bir kimlik kazanması gerektiii hususuna vurgu yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Modern Arap Şiiri, Şiirsel düşünce, Şiir kültürü, Şiirsel kimlik, Adonis.

ABSTRACT

In this article, we got on the subject of the intellectual dimension of modern Arabic and then we emphasized it did required to move away from the understanding of classical Arabic poetry and we also emphasised on necessity of coming in opinion procreation in historical and political and social and cultural areas. Thus, it is possible to gain a global sense of identity in modern Arabic poetry.

Keywords: Modern Arabic poetry, intellectual poetry, culture of poetry, poetic thought, poetic identity, Adonis.

---

* YRD. DOÇ. DR. NURULLAH YILMAZ Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü, Email: nurullah.yilmaz@atauni.edu.tr.

چکیده

در این تحقیق به ابعاد فکری شعر عربی پرداخته شده است. ضمن تفکیک شعر کلاسیک عربی با نمونه های به روز آن، تولید فکر آن در زمینه های اجتماعی، سیاسی و فرهنگی و یافتن هویتی مستقل در ابعاد گسترده جهانی مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

کلید واژه ها: شعر مدرن عربی، افکار شعری، فرهنگ شعر، هویت شعری.

GİRİŞ

Çağımız Arap şiir eleştirmenleri cahiliye dönemi Arap şiirinin sadece bir ezgi antolojisi değil, aynı zamanda birtakım tarihsel, sosyal bilgi unsuru içerdiği hususuna vurgu yapmışlardır. Bu noktadan hareketle, tarihsel seyri itibarıyla Arap şiirinin sırf günübürlük doğaçlama olaylardan kaynaklanmayıp aynı zamanda önemli bir düşünsel boyut içerdiğini göz önünde bulundurmamız yerinde olacaktır.

Geçmişten günümüze değin her ne kadar “şiir” kelimesi “vezinli ve kafiyeli manzûm söz” anlamında kullanılagelmiş ise de “şair” kelimesinin türediği Arapça “şa’are” fiili bir şeyi hissetme, fark etme, bilme anlamlarında kullanılır.¹

Söz konusu anlamlar göz önünde bulundurulduğunda şiirsel bir metin insanın içindeki kapalı anlamları ortaya çıkarmaya aracılık eder. Zaten Arapçanın yapısında insanı doğrudan düşünmeye sevk etme, araştırma ve öğrenmeye teşvik etme özelliği bulunmaktadır.

Klasik Arap şiiri ile modern Arap şiiri arasındaki öncelik sonralık tartışmaları, geçmişte Arap edebiyatının her döneminde olduğu gibi günümüzde geçerliliğini korumaktadır. Fakat Arap şiir tarihinin hemen her aşamasında şiirsel değer yargısı tamamen sanatsal ve estetik açıdan ele alınırken, artık günümüzde bu eşik aşılarak diğer dünya edebiyatlarında olduğu gibi Arap şiirinin taşıdığı edebî değer, sosyal, siyasal, kültürel ve özellikle de düşünsel boyutlarıyla tartışılır hale gelmiştir.

---

¹ Mutçalı, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul 1993, s. 446.

Modern Arap Şiirinde Kimlik Sorunu

Modern Arap şiiri temsilcilerinden Adonis, Mısırlı şair ve edebiyat eleştirmeni Mahmûd Karnî ile yapmış olduğu Arap şiirinin dünü ve bugünü ile ilgili söyleşisinde, eski şairlerin geçmişte klasik Arap şiirini temsil etmelerine rağmen günümüzde artık klasik Arap şiir misyonunun geçerli olamayacağını ifade etmiştir. Adonis, günümüzün modern şiir anlayışında “ferdiyetçilik” ve “benlik” olmak üzere iki öğeyi modern şair için kişisel savaş alanı olarak kabul etmiştir. Ona göre bugünkü modern Arap şiirinin, klasik Arap şiirinde ana temaları oluşturan kabile, çöl hayatı, siyaset ve düzenin sesinden uzak durması gerekir. Çünkü Okyanus’tan Körfez’e kadar uzanan bir coğrafyayı kapsayan Arap şiirinin geçmişte duraklama dönemine girmesinin nedenini kişiliksizlik veya kimliksizliğe, bir başka deyişle öznel olamama durumuna bağlar. Bu yüzden Arap şiirinin, bir kol olmakla birlikte özgün bir tür olamadığından yakınır.²

Aslında, Cahiliye dönemine ait bir tarz olması bakımından şiir tasviri yapmanın modern şiir ölçütleri içinde günümüz Arap şiirine pek fazla bir katkı sağlamayacağı, ancak şiirde ve dilde kimlikçilikle bağlantı kurarak modern olmamız gerektiği gerçeği ortadadır. Nitekim günümüz Arap şiiri eleştirmenlerinden Selmâ el-Hadrâ’ el-Ceyyûsî, tasvir ağırlıklı klasik Arap şiir anlayışını devam ettirmede ısrarlı olmanın şiirde yenilik için bir model olmadığı ve aynı zamanda şiirin, yürüyeceği geniş bir yol bulunmadığı takdirde düşünce boyutuyla modern Arap toplumuna öncülük edecek bir şiir anlayışının ortaya çıkmayacağını düşünür.³

Kuşkusuz şiirsel kişiliği oluştururken göz ardı edilemeyecek bir diğer husus sanatsal açıdan şiirsel estetiğe önemli katkı sunan zevk alma faktörüdür. Şiirde geniş bir alanı kaplayan ve derinliğin zıddı bir işlev üstlenen bu zevk alma faktörünün temelinde şiirin şarkıya dönüşümüne vesile olan görsellik ve işitsellik yatar. Adonis’in deyimiyle: “*Arap şiir tarihi 1950’li yıllardan bu yana geniş bir birikime şahit oldu. Buna rağmen*

² Karnî, Mahmut, *Adonis: es-Sekâfetu’l-‘Arabiyye bâ’adet beyne’ş-şi’r ve’l-fikr*, <http://www.alqudsal-arabî, 29/11/2006>.

³ el-Ceyyûsî, Selmâ el-Hadrâ’, *el-İtticâhât ve’l-harekât fi’ş-şi’ri’l-‘Arabiyyi’l-hadîs* (İngilizce’den Arapça’ya (çev. Abdu’l-Vâhid Lu’lu’e, Merkezü dirâsâti’l-vahdeti’l-‘Arabiyye), Lübnan 2007, s. 791.

birçok aşamada şiirle alakalı çok şeyin bilinmediği açıktır. Kuşkusuz, görme şekli, sezgi faktörünün ortadan kalkmasında hâli hazırda önemli rol oynamaktadır.”⁴

Modern Arap şiirine kimlik sorunsalı boyutundan bakacak olursak karşımıza çıkan en güçlü kişilik kuşkusuz Filistinli direniş şairi Mahmûd Derviş’tir. Ömrünün büyük bir kısmını sürgün ve hapis şartları içerisinde geçiren Derviş, Filistin milliyetçiliği ile iç içe bir şekilde şiirini milli bir kimlik haline getirmeyi başarabilmiştir. Son yüzyılın en büyük entelektüellerinden biri olan Edward Said, Mahmûd Derviş’in Arap şiirine modern bir kimlik kazandırdığı hususunu şu sözlerle dile getirmiştir:

“Mahmûd Dervîş kalbini döve döve tanıklık ettiği, Filistin gerçeğinden süzdüğü şiirlerle bir kimlik yaratmıştır. Bu yüzden büyük şairler, büyük sanatçılar yetiştirmiş halklar sınırları, bayrakları olmasa, hakları teslim edilmese de insanlığın aynasında bir vicdan gibi parlarlar. Mahmud Dervîş, şiirin hayatla, varlıkla kurduğu bağın siyasetin işaret ettiğinden daha derinlerde olduğunu erken kavramış bir şairdi. Bu sayede halkının yaşadığı acıları ait olduğu toprakların ötesine taşımamasını bildi. Dervîş şiirlerinde kimlik kavramını hiçbir zaman sığ bir milliyetçilik veya dinî kimlik potasına sıkıştırmamış, aksine Filistin coğrafyasını temel alan bir aidiyetlik duygusu etrafında daha kucaklayıcı bir çerçeveye oturtmuştur.”⁵

Şiirin fikirle olan ilişkisi

Dünya kültüründe bilinen tüm gelenekler ve bizzat Arap şiirinde ortaya çıkan her yeni ve modern tutum ve anlayışa karşı muhalif bir tavır alma geleneğinin de tetiklemeyle Arap kültüründe şiir ile fikir kavramlarının birbirinden gitgide uzaklaşmış olması artık yadırganmaz bir hale gelmiş bulunmaktadır. Adonis’e göre bu iki kavramın arasının açıldığını gösteren bariz örneklerden birisi İslam fıkıdır. Mesela İbn Teymiyye, din kavramının bütün bilinmeyenleri ortadan kaldırdığını düşünür.⁶

⁴ Adonis, *Arap Poetikası* (çev. Emrullah İşler, YKY, 1. Baskı), İstanbul 2004, s. 73.

⁵ Said, Edward, *Kış Ruhu*, (çev. Tuncay Birkan), Metis Yayınları, İstanbul 2000, s. 34.

⁶ Sarıkaya, Berat, *İslâm Düşüncesinde Tevhid -İbn Teymiyye Örneği-*, Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, Gümüşhane 2013, s. 56-57.

Oysa bu durum tamamen şiir ile çakışır. Çünkü şiir, deneyim ve kültürel birikime dayanır. Genel itibariyle gerçeğin keşfedilmediği temeline dayalı olan şairin kültürüyle de söz konusu söylem çelişmektedir. Çünkü dinî görüş sınırlı ve sınırlayıcı, şiir ise daima hareketli olup bizzat varlığı, dünyayı sorgulama vesilesidir. Fakat şiirin, ancak dilin bilinmeyenleri ortaya çıkarıldıkça evrende bilinmeyi ortaya çıkarması mümkündür. Dolayısıyla klasik Arap şiirinin özünü teşkil eden sanat unsurlarından biri olan mecaz, salt bir sanat unsuru olması kadar bir düşünsel boyuttur.⁷

Modern Arap Şiirinde Kişilik Boyutu

Şiirde kişilik(hüviyet) kavramı genel olarak insanî şartlarla gerçekleşir. Bu durumda şiirin belli bir gruba aitliği veya ideolojik yönü yani dogmatik oluşu düşünülemez. Dolayısıyla Arap şiir tarihi boyunca örnek gösterilecek önemli kişilik olgusu, sadece siyasi alanlarda değil, özgürlük ortamının teneffüs edildiği ve buna paralel olarak yaratıcılığın bulunduğu şiir divanlarında da kendini gösterir. Aslında dil ve din olgusunun insanın kişiliğini sınırlaması mümkün değildir. O halde onu sınırlayan nedir? Üstelik "kişilik" öyle sınırlanabilecek bir kavram da değildir. Bu husus, meşru, açık ve süreklilik arz eden bir durumdur. Bu bakımdan sadece şiirsel alanda değil insan faktörünün geçerli olduğu her alanda kişilik, aynı zamanda yaratıcılık faktörünün ortak paydasıdır.⁸ Kişilik sınırlamaları hakkında, din ve dille ilgili kimlik ilişkisi etrafında birçok sorgulama yapan Adonis, "*kendimi nasıl yazıyorum, içinde yetiştiğim toplumu nasıl yazıyorum?*" şeklinde sorduğu soruya yine kendisi, "*şair, kendini yazdığı anda kendince otorite olarak kabul etmediği, sadece kişi olarak gördüğü baba otoritesinden çıkması gerekir. Böyle olursa şayet, yazı kişiliği ortaya çıkarır*"⁹ şeklinde cevap vermektedir.

Mısırlı şair Muhammed İbrâhîm Ebû Sinne kendi çağdaşı ve akranları olan modern Arap şairlerinin, şiirde modası geçmiş romantizm hayallerini savunmak suretiyle zihinsel bir zayıflığa düştüklerini etmektedir.

⁷ Karni, Mahmut, *a.g.m*, s. 2.

⁸ el-Câbirî, Muhammed 'Âbid, *Arap Aklının Oluşumu*, Arapça'dan (çev. İbrahim Akbaba), İz Yayıncılık, İstanbul 1997, s. 15, 51.

⁹ Karni, Mahmut, *a.g.m*, s. 2.

Aynı zamanda Sinne, günümüz şiirinde şairlerin düşünce boyutuyla hareket edip aksiyon adamı olma konumundaki eksikliği gidermek için çaba harcamaları gerektiğini düşünür.¹⁰

Kültürün yazıya uzaklığı

Günümüz modern Arap şairi ve aynı zamanda felsefe ile de ilgilenen Hasan Taleb, şiirde derin fikirlerin tek başına evrensel şiir anlayışında çok etkili olduğunu ve karşılıklı fikir değişimi arzusunu kamçıldığını düşünmektedir.¹¹ Günümüz Arap şiirinde felsefe ve fikir boyutlu çalışmalarından “geleneksellik”, “yenilik” ve “kişilik” kavramları ile ilgili sorgulamalar sabit mi, yoksa değişken mi olduğuna yoğunlaşmak gerekir. Kişisel şiir deneyimi ve ideoloji bağlamı düşünce şekillerinden biri olarak siyasi şiir deneyimi göz önünde bulundurulduğunda bu kavramlar ilk etapta yenilikçi boyutu içeriyormuş gibi görülebilir. Fakat zamanın sabit olmadığı gerçeğinden hareketle günümüz modern şiir anlayışının dünyayı ve eşyayı yeniden gözden geçirme, sabit fikirleri sorgulama ve ilk tarihten beri meydana gelen gelişmeleri keşfetme gibi zorlayıcı bir işlevi üstlendiğini göz ardı etmemek gerekir. Bununla birlikte bir taraftan şiirsel ve düşünsel yaratıcılığa, diğer taraftan kültürel ve medenî kimlik oluşumlarına açılarak herkesin takip ettiği metotta durumu en derin ayrıntılarıyla münakaşa etmek kaçınılmaz bir gerçektir. Fakat bütün bunları yaparken bir hususta çok dikkatli olunmalıdır. Artık günümüzde demokrasi, insana karşı barış unsuru olmaktan çok bir silah gibi kullanılmaktadır. Bu yüzden kişinin özelliklerini kısıtlayıcı bir kişiliğizliğin varlığına dair bir söz söyleme yoluna gidilirse bu, “bireysellik” ve “benlik” anlamına gelmez, aksine başkalarıyla ortak olunan şeylerin tümüyle diğer zorlayıcı faktörleri de kabullenmek insana daha kolay gelir. Oysaki medeni ve kültürlü bir toplumsal düzeyde olmamıza rağmen etrafı kuşatılmış ve sıkıştırılmış ve kişinin diğer kişileri ezmeye çalıştığı bir konumda yaşıyoruz.¹² O halde modern Arap şiiri her anlamda kendi köklerinden uzaklaşmadan dilsel ve kültürel birikimlerini koruya-

¹⁰ Derviş, Semîr; *Muhammed İbrâhîm Ebû Sinne yeftehu'n-nâr 'alâ şu'arâi kasîdeti'n-nesr*, thaqafa@alarab.co.uk, 03.13.2005, s. 1-3.

¹¹ Neş'et, Kemâl, *Şi'ru'l-hadâse fî Mısır el-ibtidâât.. el-inhirâfât.. el-ezme*, Metâbi'u'l-Hey'eti'l-Mısriyyeti'l-Âmme li'l-Kuttâb, Kahire, 1998, s. 273.

¹² Eaglon, Terry, *Kültür Yorumları*, çev. Özge Çelik, Ayrıntı Yay., 2. Baskı, İstanbul 2011, s. 65.

rak aynı zamanda düşünce üretme konusunda da sesini duyurmaya çalışan yaratıcı ve kişilikli şairleri yetiştirmeyi kendine görev edinmelidir. Fasih Arapçanın ayırt edici bir özelliğe sahip olduğu hususunu göz önünde bulundurarak kültürel direniş eyleminde modern Arap şiirine çekidüzen vermek suretiyle tüm aşâğılık duygularından sıyrılmaktan başka çare olmadığı aşikârdır. Zira her güzel şey günlük hayatta çok rahat uygulanabilir. Böylece şiirsel, kültürel ve düşünsel bağlamda hedeflere bir adım daha yaklaşmış olur. Kuşkusuz bu birlik ancak bolca ve iç içe bir şekilde düşünce ve kültürel bağlamda şiir yazmakla olur. Bunun için de siyasal bağlamda yazmaktan asla uzak kalmamak gerekir.

Modernlik/Yenilik Çatışması

Gerek Müslüman toplumlarda, gerekse Arap toplumunda kişi siyasal, sosyal, kültürel, hatta teknolojik olmak üzere hemen her alanda dünyadaki büyük deneyimlerden yoksun yaşıyor. Şu an Müslümanlar dünya nüfusunun 1/5 ini oluşturuyor. Onların arasında salt dinî metinleri esas kaynağından okuyanlara pek az rastlanmaktadır. Çünkü insanlar doğrudan bu metinlerin kaynağına inip araştırmak yerine onun yorumuna bakmak suretiyle fikir üretme kolaylığına kaçmaktadır. Kuşku yok ki bununla dinî metin terminolojisinin serinkanlı yorumu ve bu yoruma dayalı uygulamayı esas almak gerekir. Yoksa bizzat dinî metnin kast edilmesi söz konusu değildir. Aksine bu durumu, modern Arap şiiri bağlamında dinî metinlerden uzak durma ve Arapların dünyadan, kendilerinden ve hayattan kopmalarına yol açacak şekilde 'kâfirlikle suçlama' kültürünün ortaya çıkması sonucunu doğuracak otoriter yorumlardan kaçınma şeklinde değerlendirmek daha uygun olacaktır.

Siyasal ve sosyal değişim ve dönüşümler toplum bünyesini kapsayıcı bir şekilde olduğu takdirde, her nerede olursa olsun, şiirsel alanda da fırtına estirecek teorik düzeyde eleştirel çözümler var demektir. Çünkü isyan şiiri bir şekil, hatta yüksek bir şekildir. Bu bağlamda direniş şiirinin yepyeni bir anlayışla dilde yaratıcılık cephesini ortaya çıkarmasını, yenilikçi şairlerin dili ağır sanatsal yüklerden kurtarıp okuyucuyu fikir ve ideolojik anlamda sürekli aydınlatmasını, hatta yönlendirmesini beklemek çok yadırganacak bir durum olmasa gerekir. Aksi takdirde günümüz şairleri de tıpkı geçmişte olduğu gibi oradaki şiirdir, oradaki şiir

değildir, şeklinde tasavvurlara dalacak ve dipsiz çukurun içinden çıkmayacaklardır. Oysaki güncel şiirin günümüzdeki siyasî, sosyal ve kültürel boyutların tamamen dışında kalması düşünülemez. Aksine gerçek hayatla irtibatlı ve gerçek sorunları dile getiren şiir gerçek şiirdir.

Şiirde Çeviri Faktörü

İster Arapça isterse diğer dünya dillerinde olsun genellikle şiirin edebiyat dünyasında hikâye, roman, deneme, makale gibi edebî türlere oranla pazarı oldukça sınırlıdır. Bu anlamda pazarlar öncelikle roman, sonra siyasi, felsefi ve sosyal diğer çalışmalar içindir. Bu pazarda şiir son sırada gelir. Bu nedenle maalesef bundan önceki süreçte çevirmenler şiirde bir gelecek görmemiştir. Çünkü çevirmen, sonuçta yaptığı çeviri işinden para kazanacaktır. Öte yandan Mısır'da ve diğer Arap dünyasında roman hakkında şiir hakkında bilinenden çok daha fazla şey bilindiği bir gerçektir. Ayrıca çevirmen çeviri için bir roman seçtiğinde edebi alandaki yenilikleri, dahası bu edebi türün Arap kültüründeki uzmanlık durumunu iyi bilmesi gerekir.

Sonuç

Arap dünyasında hikâye ve roman türündeki edebî çalışmaların revaçta olmasına rağmen bilinen Arap kültürü yine de şiir kültürüdür. Arap kültür ve düşünce dünyası tarihsel alanda daha çok şiirsel bir mirasın ürünü şeklinde kendini göstermiştir. Bu bağlamda Arap Edebiyatı Tarihinde şiirin önemli bir yeri vardır. Arap düşünce dünyasında kültürel bir miras oluşturabilmek için şiiri öğrenmek ve ona aşina olmak gerekir. Arap yazarların bile bazen müracaat ettiği şekilde birtakım güzel sanatlarla ilgili yönlerinden dolayı daha kolay anlaşılmakta ve okuyucunun daha fazla ilgisini çekmektedir. Bu ise bol bol araştırmak, okumak ve şiir çalışmalarına karşı gerçekçi bir yaklaşım sergilemekle olur. Özetle, fert toplumun temel taşı teşkil ettiğine göre, topluma şekil veren siyasî ve ideolojik bağlar ancak "ferdiyetçilik" kavramının güçlenip gelişmesiyle mümkün olabilir. Hiç kuşku yok ki günümüz modern şiir yapısındaki temel anlayış ve hareket noktası da bu yönde olmalıdır.

KAYNAKÇA

Adonis, *Arap Poetikası*, (çev. Emrullah İşler), YKY, 1.Baskı, İstanbul, 2004.

el-Câbirî, Muhammed 'Âbid, *Arap Aklının Oluşumu*, Arapçadan (çev., İbrahim Akbaba), İz Yayıncılık, İstanbul, 1997.

el-Ceyyûsî, Selmâ el-Hadrâ', *el-İtticâhât ve'l-harekât fi'ş-şîri'l-'Arabîyyi'l-hadîs*, İngilizce'den Arapça'ya (çev., Abdu'l-Vâhid Lu'lu'e, Merkezu Dirâsâtî'l-Vahdeti'l-'Arabîyye, Lübnan, 2007.

Derviş, Semîr; *Muhammed İbrâhîm Ebû Sinne yeftehu'n-nâr 'alâ şu'arâi kasîdeti'n-nesr*, thaqafa@alarab.co.uk, 03.13.20.

Eaglon, Terry, *Kültür Yorumları*, (çev. Özge Çelik), Ayrıntı Yay., 2. Baskı, İstanbul, 2011.

Karni, Mahmut, *Adonis: es-Sekâfetu'l-'Arabîyye bâ'adet beyne'ş-şî'r ve'l-fîkr*, <http://www.alqudsal-arabî>, 29/11/2006.

Mutçalı, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul, 1993.

Neş'et, Kemâl, *Şî'ru'l-hadâse fi Mısr el-ibtidâât.. el-inhirâfât, el-ezme*, Metâbi'u'l-Hey'eti'l-Mısrîyyeti'l-'Âmme li'l-Kuttâb, Kahire, 1998.

Said, Edward, *Kış Ruhu*, çev. Tuncay Birkan, Metis Yay., İstanbul, 2000.

Sarıkaya, Berat, *İslâm Düşüncesinde Tevhid –İbn Teymiyye Örneği-*, Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, Gümüşhane, 2013.